

Az 1849. augusztus 3-i komáromi kitörés története

ATTILA PETHEŐ

94(437.6)“1849“

94(439.2)“1849“

Revolution and war of independence in 1848–49, the Komárom fortress, Klapka general, castle-guard, siege, outbreaks, laying down of arms, amnesty

A szabadságharc állása a komáromi kitörést megelőző időkben

1849 tavaszára megváltozott a helyzet a szabadságharc menetében, hiszen a magyar alakulatok többsége részt vett már több ütközetben, hozzászókkott a hadi kellemtelenségekhez. Ez év áprilisában a magyar hadsereg az ország nagy részét megtisztította a császári hadaktól (Hermann 1995, 29).

Májusban Klapka György vezérőrnagy, aki Görgei Artúr tábornokot a miniszteri székben helyettesítette, feladatának tekintette, hogy az egész honvédsereg számára egységes haditervet készítsen. A csapatok tevékenységének összehangolása azért is szükséges volt, mivel ekkor már ismert volt az osztrák–orosz katonai megállapodás ténye. A minisztertanács által május 20-án elfogadott terv értelmében a honvédsereg minden hadtestének egymással összehangolva kell tevékenykednie. Klapka a tervben rögzítette azt az elvét, hogy két ellenség ellen csak a csapatok egyesítése után lehet sikert elérni. Az összpontosításnak Komárom várára kellett volna épülnie. A várban és a körülötte, állandó és tábori erődítési elemekből kialakított sánctáborban két hadtest (a III. és a VIII.) elhelyezésével számolt. Ezek feladata dunai hadsereg néven a legfontosabb dunai átkelőhelyek biztosítása, a Duna túlpartján ellenőrzése, illetve a bal parti erők támogatása. Az I. és a II. hadtestnek a Duna bal partján, a Nyitra és a Vág biztosítására kellett felvonulnia. Ez tartotta volna a kapcsolatot Dembinski csapataival, Dembinski pedig az erdélyi hadsereg bal szárnyával. Az erdélyi hadsereg eközben őrzi a szorosokat, beveszi Gyulafehérvárt és Dévát, Bem felszabadítja Péterváradot és a Duna partján a Komáromnál várakozó főszereghez siet. Perczel közben csapataival biztosítja a Bánságot és Bácskát, elfoglalja Aradot és Temesvárt (Hermann 1996, 331). A haditerv nem valósult meg, mert a főszereget tétlenségre kényszerítette, és tulajdonképpen nem Komáromot, hanem a fővárost, illetve Miskolcot jelölte ki visszavonulás esetén az összpontosítás helyszínéül. Az orosz beavatkozásra csak halvány utalás található benne. A ha-

dítervvel a tényleges hadügyminiszter és fővezér, Görgei sem értett egyet, hiszen szerinte Komáromot kell a hadműveletek bázisának tekinteni. Mivel ekkor már tudomása volt a készülő orosz beavatkozásról, Görgei támadni akart.

1849 májusában a cári hadsereg közeledte arra ösztönözte Görgeit, hogy támadást indítson a főhadszíntéren és még a cári hadak harcba avatkozása előtt lehetőleg döntő csapást mérjen az osztrák főseregre. A terv az volt, hogy a feldunai hadsereg áttör a császári fősereg Vág-jobbparti állásain, majd Nagyszombat és Pozsony felé nyomul előre. Eközben a Duna jobb partján a VII. hadtest Győrnél, a Kmety-hadosztály pedig a Rába mentén védelemre szorítkozik. A VIII. hadtest ugyanakkor a Csallóközben levő császári erőket köti le (Liptai 1985, 534).

A legsúlyosabb hibát az jelentette, hogy az I., II. és III. hadtest a haditerv alapján szétforgácsolódva Komárom és Galgóc között felsorakozva külön-külön és nem az erőket koncentrálni egyetlen ponton kísérelte meg az áttörést. Ezt indokolta volna az a tény is, hogy Haynau és Panjutyin serege 82 ezer főt számlált a magyar sereg 52 ezer harcosával szemben.

A feldunai hadsereg Budáról május 27–28-án kezdte meg a felvonulást. Június közepére a II. hadtest Gútát, Aszódot, Nyárasdot szállta meg, a III. Tardoskeddet és Tótmegyert érte el, az I. Szeredet. Ezzel egyidőben a VIII. hadtest Csallóközben a Pusztaszakállas–Patasaszód vonalig nyomult előre. A balszárnyon Győrnél a VII. hadtesthez Kmety György Buda alól visszatérő hadosztálya csatlakozott, amely június 13-án Csornánál véres csatában megverte a császári Wyss-dandárt. Június 16-án a jobbszárny támadásba lendült a Vágnál és 20-i megismételt támadásával birtokba vette Királyrévet, Zsigárdot és véres küzdelem után bevonult Peredre. Haynau erre a cári Panjutyin-hadosztályt küldte támadásba, mellyel megváltoztak az erőviszonyok, Wohlgemuth 28 ezer főnyi seregével 17 ezer magyar katona állt szemben. 21-én a negatív kimenetelű peredi ütközet után Haynau egyidejűleg a meginduló cári intervencióval összhangban támadásba lendült és 28-án a győztes győri csata után seregének megnyílt az útja Buda felé. Június végére, július elejére a feldunai hadsereget Haynau csapatai Komárom alá szorították. E válságos időkben két párt-ra szakadt a magyar katonai vezérkar. Június 26-án újabb minisztertanács ült össze. A testületnek a követendő haditervről kellett döntenie. Kossuth Bécs felé akart újabb támadást indítani, ez megoldaná az osztrák és az orosz erők egymástól való elvágásának kérdését. Görgei, mivel nincs lehetőség, hogy két fronton támadjanak, kétfelé osztotta volna a csapatokat. Az egyik csoportosítást Komárom környékén kellene egyesíteni, ez a fősereget jelentette volna, tehát az I., II., III. és VII. hadtestet, a VIII. hadtest Komáromból kikülönített dandárait. A Wysocki-féle IX. hadtest és a lengyel légió feladata továbbra is az orosz főerő feltartása lett volna (Hermann 1996, 358). A másik összpontosítást a bácskai és bánági magyar erők, az erdélyi hadsereg és Kazinczy Lajos önálló hadosztálya alkotta volna. Ennek a Tisza mentén kellett volna állást foglalnia Nagyvárad központtal. Feladata a Tisza-vonal védelme és Bánág megtisztítása lett volna (Hermann 1996, 359). Görgei elfogadtatta Kossuthtal és a minisztertanáccsal haditervét. Görgei és hívei úgy látták, hogy egy Komáromnál összpontosítandó magyar sereggel először a császári erőkre kell döntő csapást mérni, s csak ezután fordulni a június közepén Magyarországra betörő 135 ezer fős cári hadtestek ellen. A császáriak feletti győzelemig az összevonásban részt nem vevő csapatoknak kell az oroszokat feltartóztatniuk. Köztudott volt, hogy

az ellenséges előrenyomulást lassíthatták az erődök. A császári hadműveleteket mindvégig akadályozta a komáromi erőd, és jelentős ellenséges erőket kötött le. Komárom a Habsburg Birodalom legjobb erődítései közé tartozott, s amíg a magyar főserég ott állt, addig az osztrák sereg sem mozdulhatott. A komáromi összpontosításkor a magyar erőknek kb. két hetük lett volna arra, hogy megpróbáljanak döntő vereséget mérni a császári-királyi seregekre. Az orosz és az osztrák erők az összpontosítást nem tudták zavarni, hiszen az átcsoportosításokat a Duna bal partján is végre lehetett hajtani (Hermann 1996, 359).

Június 27-én Wysocki visszavonult, mert a 18 000 fős orosz lovasság ellen nem mert támadni. Wysocki visszavonulása azzal fenyegetett, hogy az orosz főerő még a tervezett összpontosítás előtt eléri az Alföldet (Hermann 2001, 337). Kossuth felvetette Görgeinek, hogy Wysocki visszavonuló csapatait elsáncolt, az ellenség által meg nem támadható helyen kellene táboroztatni. Ekkor közölte Bemmel, hogy szerinte csak minden erő Bem alatt történő koncentrációja menthet meg.

Június 28-án Haynau főserége szinte elsöpörte maga elől Poeltenberg VII. hadtestét. A vereségről Kossuthot Bayer ezredes értesítette, s javasolta, hogy a kormány költözzön Nagyváradra. Kossuth ekkor még ragaszkodott hozzá, hogy a kormány csak a hadsereggel együtt hagyja el Pestet. A fordulatot Ludvig János fő kormánybiztos zaklatott hangvételű levelei Pest elhagyásáról; Görgei Tatáról írt levele, melyben azt ajánlotta, hogy Bemmel a Tisza mögött egyesüljön, a főseréget pedig egy három tagú honvédelmi bizottság kinevezése után hagyja magára; és Wysocki jelentése, miszerint az orosz főoszlop 62 000 főt számlál és ő nem mer ütközetbe bocsátkozni, jelzések okozták. A híreket véve Kossuth minisztertanácsot hívott össze, amelyre meghívta a Görgeivel nem szimpatizáló, illetve rossz viszonyban levő Dembinski, Perczel, Mészáros és Lenkey tábornokokat. A kétközpontú összpontosítás helyett, feladva a komáromit, Görgei és Bem csapatait és Wysocki hadtestét Szegedre rendelték, hogy ezáltal a Jelacsics elleni operációk sikerét biztosítsák. A terv Dembinskitől származott, a határozat születése azért is volt furcsa, mert a tanácskozáson csak szolgálaton kívüli vagy békebeosztásban levő tábornokok vettek részt (Hermann 1996, 360). Június 29-én tehát, Görgei távollétében – alkotmányos szempontból is kifogásolható módon – Kossuth megváltoztatta ezt a haditervet és a kormány tagjai a győri vesztes csata után összehívott tanácskozáson Dembinski terveit hagyták jóvá (Kedves 1992, 103).

A szegedi összpontosítás a Dunántúl, a Felvidék, és a Duna–Tisza köze feladását jelentette. Ezzel a magyar hadsereg egyszerre vonta magára az orosz és a cs. kir. hadsereg támadását.

Június végén megtörtént a főváros katonai kiürítése, a kormány és a hadüzemek Szegedre költöztek át, ugyanekkor a feldunai hadsereg és Wysocki Hatvannál állomásozó csapatai parancsot kaptak, hogy induljanak a Délvidékre.

Görgei a kormány felé június 30-án azzal a kifogással állt elő, hogy az indulásra legkorábban július 3-án kerülhet sor, csapatainak komáromi összpontosítása miatt. Görgei indulása nélkül Wysocki csapatait sem lehetett a Délvidékre irányítani, mert úgy északról Szegedet és a Bánátot semmi nem fedezte volna a cári főseréggel szemben.

A Komárom körüli harcok

Június 30-án a VII., II. és III. hadtest a komáromi erődrendszerhez tartozó Duna-jobbparti hídfőt védő sáncokat szállta meg, míg Haynau csapatai a Lovad–Ács–Nagyigmánd vonalat érték el. Görgei minden hadtestét Komáromba rendelte, hogy döntő csapást mérhessen Haynaura, az azonban még mielőtt a Duna bal partján lévő erők megérkeztek volna, harcot kezdett. El szeretne volna vágni a magyarok fővárosba vezető útjait. Július 2-án reggel megkezdődött a császári főszereg felvonulása Lovadtól Ácsra és Herkálypusztán át Ószőnyig ívelő félkörben, és ezzel a szabadságharc egyik legvéresebb ütközete, melyben 26 ezer magyar honvéd harcolt a 60 ezer fős császári hadsereg ellenében.

A délig tartó szakaszban a császáriak elfoglalták Ószőnyt – mely elvesztésével elvágta seregünket a Duna jobb partján a fővárostól – és a monostori sáncok egy részét Görgei harctérre érkezésével a jobbszárny (a várórség négy zászlóaljja és a II. hadtest gyalogságának egy része) szuronyrohammal visszafoglalta a monostori sáncokat. A küzdelem a centrumban dőlt el, ahol Poeltenberg VII. hadteste és a II. hadtest fennmaradó része harcolt. Poeltenberg gyalogsága Herkálypusztánál visszaszorította a császári hadsereg két dandárját, a második hullámban érkező II. hadtestbeli zászlóaljok oldalba fogták az ácsi erdőben lévő ellenséget. Erre válaszul 17 óra körül Haynau érkezett a harctérre seregének zömével. Mivel a nyílt terepen háromszoros túlerővel került volna szembe, Görgei 24 huszárszázadot vezetett rohamra a császáriak balszárnya ellen, míg Klapka elindult Ószőny visszavételére. A huszárhozámot visszaverték, azonban Klapka csapatai élén véres harcokban visszavette Ószőnyt, s ezzel a fő célt sikerült elérni. A magyar sereg ezután a csata előtti állásaiba vonult vissza.

Görgeit leváltották a sereg éléről, a kijelölt új főparancsnok Mészáros Lázár lett. A tisztikar kívánságára azonban visszahelyezték Görgeit a levezetendő sereg parancsnokságába, de a hadügyminisztérium vezetését Aulich vette át. Görgei az egyesülést továbbra is a Haynau seregein keresztül nyitott úton akarta véghezvinni.

A 48 000 fős haderő, melyből 8 ezer fő a Duna bal partján állomásozott július 11-én kísérelte meg az áttörést, a vezérkar igazi szándéka a döntő csata volt, amit az bizonyít a leginkább, hogy a magyar sereg teljes szélességében támadta meg az osztrák állásokat, ha azonban pusztán utat szeretett volna törni magának, akkor a csapatokat egy rövid szakaszon erőfőlényt kialakítva összpontosítja a tisztikar.

Kezdetben Aschermann vezetésével a komáromi várórség két hadosztálya a jobb szárnyon a császáriak dandárát az ácsi erdőbe szorította, ekkor azonban a Schlick-hadtest beavatkozott a küzdelembe. A centrumban Leiningen a III. hadtesttel megfutamította a Heryinger-hadosztályt és Csém irányában tört előre. Az ellenség bevetette utolsó tartalékát, a Panjutyin-hadosztályt, mellyel visszaszorították a magyarokat egészen a hídfőig. Klapka – a csata irányítója – általános visszavonulást rendelt el.

Komárom egyedül marad

E csata után Komáromban maradt a II. és VIII. hadtest 17 ezer katonával Klapka irányítása alatt. Az I., III. és VII. hadtest július 12-én 29 ezer fővel megindult Vác felé, ahol Paszkevic seregének egy különítményébe ütközött.

A július 17-i váci csata után Görgei a cári főerőktől elszakadva ügyesen vezette seregét a Tisza felé. Terve ismét eltért a kormány parancsától, nem kelt át a Tiszán, hanem a Sajó és Hernád közt foglalt állást arra számítva, hogy ezzel magára vonja az oroszok figyelmét és kedvezőbb feltételeket biztosít Cegléd és Szolnok térségében levő magyar seregek részére a Haynau elleni harcban. Számításai nem váltak valóra.

A császári főszereg lépcsőzetesen indult a főváros felé, élcsapatai már július 12-én Budán voltak, a többség csak 22-én érkezett. Pestre a cári főhadssereg egy különítménye vonult be, így a két főszereg közvetlen kapcsolatba került. Haynau seregei élén a Duna–Tisza közén, balszárny balszárnyával a Tisza bal partja mentén Szeged felé vonult. A császári főszereg létszáma Komárom körülvételére, Pest-Budán és más városokban hagyott erők lévén, valamint a sok kolerabeteg miatt 46 ezer katonára csökkent, ami megegyezett a magyar hadsereg erejével.

A délvidéki összpontosítás július végére befejeződött, létszáma megközelítette a 80 ezer főt, a szegedi tábor, illetve az itt alakuló hadsereg parancsnokává a kormány Dembinskit nevezte ki. Dembinski augusztus 2-án feladta Szegedet és a Tisza bal partjára húzódott vissza (Liptai 1985, 542).

1849. július 13-án hagyták el Komáromot Görgei utolsó alakulatai. „Én két hadtesttel egyedül maradtam Komáromban, hogy a nemzet e védőbástyáját megtartsam, s ott Magyarország fegyvereinek becsületét védelmezem [...] Az egész haderőm, mely felett Komáromban rendelkeztem, állott 24 zászlóalj gyalogság, 11 eszkardon lovasság, 7 század utász és árkászból 48 tábori löveggel, melyekhez még tizenkettőt tudtam szerezni. A tényleges állomány tizennyolcezer főre rúgott, négy-ötezer sebesült és beteg feküdt a kórházakban” – olvasható Klapka visszaemlékezésében (Klapka 1886, 264).

Klapkáék feladata az volt, hogy minél több ellenséges erőt kössenek le, s ezzel könnyítsék a később egyesítendő főszereg dolgát. Július 16-án Haynau csapatainak nagy része még Komárom alatt tartózkodott. Július 23-ig mintegy 28 ezer embert 114 löveggel kötött le Komárom (Kedves 1992, 105).

A Komáromban maradt sereg hadrendjét július 13-án szervezték meg. A két hadtestet 5 gyalogos és 1 lovashadosztályra tagolták, a hadosztályparancsnokok Kosztolányi Móric, gr. Eszterházy Pál, Janik János ezredesek (VIII. hadtest), Rakovszky Samu alezredes, Horváth Pál őrnagy (II. hadtest) és Mándy Ignác alezredesek voltak. A főparancsnok Klapka György tábornok volt. A parancsnoki törzset Aschermann ezredes mint várparancsnok, Szillányi ezredes mint vezérkari főnök, és Prágay alezredes mint fősegédtiszt alkották. Ide tartoztak még a segéd- és parancstisztek Mednyánszky Sándor alezredes, Latinovics őrnagy, Jungwith alezredes mint a vártüzérség parancsnoka, Thaly alezredes, várerődítési igazgató, Szabó alezredes mint táborparancsnok. A politikai vezető, s a kormány képviselője Újházi László kormánybiztos volt (Szénássy 1989, 177).

Július 14-én Komárom körül újra bezárult az ostromgyűrű. A várost engedély nélkül senki nem hagyhatta el, az emberek a hó minden napjára fejadagokat kaptak (minden ember naponta fél font húst, egy kenyeret és egy adag bort kapott, hetente háromszor kaptak főzeléket) (Klapka 1886, 266).

Július 23-ra teljesen megváltoztak az erőviszonyok. Schlick I. hadtestét Haynau a Pest térségében összevont főszeregéhez rendelte, így Komárom alatt csak Haynau

leggyengébb hadteste a II. hadtest maradt báró Csorich altábornagy vezetésével. Összesen 16 gyalogoszászlóalj, 6 lovasszázad és 75 löveg (ebből 18 darab nagy hatótávolságú tizennyolcfontos ágyú). Csorich vezérkari főnöke Jungbauer alezredes, tüzérségi főnöke Bähr őrnagy volt és végül Colloredo herceg altábornagy, kinek hadosztálya foglalta magába az előbb említett három dandárt (Kedves 1992, 106).

Barco dandárja a pusztaherkályi vonalat szállta meg az ácsi erdő hosszában egészen a Dunáig és a monostori szőlőig, s különítményei voltak Pusztacsémen, Mocsán és Almáson. A Liebler-dandár a Csallóközben foglalt állást, megszállva Aranyost, Keszegfalvát és a nagyléli hídfőt. Pott dandárja a Vág bal partján Martost, Ógyallát és Bagotát szállta meg. Előőrseit Pusztakáván, Pusztakonkolyon, Csuziban és Halomszegen helyezte el, s hadállását később Hetényen és Kurtakeszin át Marcelházáig kiterjesztette. Állásuk biztosítására Herkálytól az ácsi erdő hosszában egészen a Dunáig hét nagy tábori sáncot és több apró lövészárkot hánytak, az erdő szélét kivágott fákkal eltorlaszolták. A Csallóközben a nagyléli hídfőn kívül az aranyosi hadállás megerősítésére hat védművet építettek, Aranyostól a Dudváigig pedig árkokat ástak. Ugyanezt tette Pott tábornok, mert a leapadt Zsitva a várból való kitörésnél akadályt nem képezhetett, Halomszegnél és Konkolynál torlaszokat és mellvédeket emeltetett, és Szentpétert is megerősítette (*Egyetértés* 1899, 212. sz., 1–2). Kitűnik, hogy a védősereg létszáma meghaladta az ostromlókét. Mivel ez az erődrendszer a birodalom legjelentősebb, legmodernebb létesítményei közé tartozott, erre támaszkodva nagyobb erőket is leköthetett volna a honvédsereg. Így viszont mód nyílt arra, hogy Komárom védői a császári főszereg hátában elvágják annak utánpótlási vonalait, s ezzel befolyásolják a főhadszíntér történéseit. Ahhoz, hogy minél nagyobb cs. kir. sereg állomásozzon a vár alatt, szükség lett volna arra, hogy a várórség állandó kitörésekkel nyugtalanítsa az ostromlókat. Erre azonban még közel két hétig nem került sor. A hatásos cselekvés feltétele a gyorsaság lett volna, hiszen a magyar főszeregek ekkor már az orosz–osztrák szorításában egyre inkább a vég felé meneteltek.

Az első kitörési kísérletek

Július 25-én történt az első jelentősebb kitörés Komáromból, miután Klapka megtudta, hogy a csekély őrséggel ellátott Tatán az osztrákoknak tetemes élelmiszerkészletei vannak felhalmozva. Klapka elhatározta, hogy egy nagyméretű kitörésben szétzúzza az ostromsereget. A magyarok helyzetét megkönnyítette az a tény, hogy a cs. kir. csapatok a Duna mindkét partján, egymástól a Duna, a Vág és más folyóvizek által elvágva állomásoztak, s nem tudtak a megtámadott fél segítségére sietni (Hermann 2001, 395). Az akciót Kosztolányi ezredes vezette, aki két zászlóalj gyalogsággal egy huszárszázaddal és egy félüteg ágyúval a tatai őrséget meglepte, s a környező falvak lakosainak hathatós segítségével annak legénységét egy őrnaggyal, három századossal és egy hadnaggyal együtt elfogta. Az ott felhalmozott élelmiszert, 1500 darab marhát, több társzekeret, lovat, a tábori gyógyszerterát és a bécsi postakocsit mind megkaparintották. A postakocsival a védők kezébe jutott nagymennyiségű pénz, a körülfaló sereg hadrendje – azaz, hogy az ostromló sereg három dandárra oszlott a Vágnál, a Csallóközben és a Duna jobb partján –, amelyből megtudták az ostromlók létszámát, illetve, hogy a vár alól már Schlick lehúzódt,

s a zárlatot mintegy 12 ezer főnyi sereggel csupán Csorich serege képezi, s többek közt az a levél is, melyben egy osztrák tiszt a vár védőinek számát 8000-re taksálta. A postakocsin volt még egy bizonyos *Fekete könyv*, melyben a kivégzendő hazafiak neve mellé rajzolt kereszttel jelölték a nekik szánt vértanúságot. Gracza György munkájában kiemeli, hogy sok ezer gyanús közt csupán Duschek magyar pénzügyminisztert találta az osztrák rendőrség igazoltnak, hiszen neve után a *gerechfertig* szó állott (Gracza 1894, 1106).

A kirohanás palástolására Mocsa ellen is támadást intéztek, mellyel az ottani őrség figyelmét kötötték le, míg Kosztolányi visszatért a várba. A Tatán szerzett hadizsákmányból Klapka két napi ingyensoldot adott a legénységnek.

Mivel az emberek kezdték a hitüket veszteni, s a magyar hadvezetés a zsákmánnyolt iratokból arra a következtetésre jutott, hogy lehetőség van a szétagoltan elhelyezkedő császári csapatok megverésére, Klapka úgy határozott, hogy megkísérelje szétzúzni az ostromzárat. Az első támadást a balpartra tervezte, elsősorban, mert itt voltak a gyengébb ellenséges erők, másrészt, mert az észak felé történő kitöréssel azt a látszatot próbálta kelteni, hogy a Dunától északra kívánja hadmozdulatait végezni.

A Duna bal partjának megtisztítása

Klapka a várból kitörést parancsolt. A július 30-i támadás három hadoszlopban történt. Az elsőt Rakovszky alezredes vezényelte, feladata az volt, hogy Hetényen, Kurtakeszin és Szentpéteren át Ógyallára vonuljon. A második csapatot Kosztolányi ezredes vezette, akinek feladata az volt, hogy a hetényi erdőknél várakozva, támadást indítson Szentpéter ellen, amint Rakovszkyék megjelennek a szentpéteri magaslaton. A harmadik (tartalék)csapatot Bátori-Szulcz Bódog vezette, feladatuk állást foglalni az ógyallai országúton, a Zsitva híd fedezékében és alkalom adtán tárogatni az első két csapatot.

Rakovszky ezredes éjjel két órakor három zászlóalj gyalogsággal, hat ágyúval és egy osztály huszárral Kurtakeszinnél átkelt a Zsitván, az osztrák őrsereget onnan elűzte, aztán Szentpéterre nyomult, ahol egyesült Kosztolányi ezredes dandárjával (4 zászlóalj, 2 lovasszáhad és 8 ágyú), aki Hetényről üzte ki Pott osztrák vezérőrnagyot, akinek 5 zászlóalj, 2 lovasszáhad és 6 ágyú állt a rendelkezésére. Bátori-Szulcz Bódog alezredes két zászlóalj tartalékkal Kosztolányi után vonult. Az Ógyalla és Szentpéter közötti Csúzi tanyánál Bátoriek egy osztrák üteget és egy osztály dzsidást találtak, akik rövid harc után hátrálni kezdtek. Ezután Bátori a Zsitva híd felé nyomta a menekülő osztrákokat.

A támadás leplezésére Horváth alezredes három zászlóaljjal cseletámadást intézett Aranyos ellen, s onnan kiszorította és Őrs felé üldözőbe vette az ott állomásozó ellenséget.

Pott tábornok dandárját csaknem teljes egészében elfoghatták volna, ha Kosztolányi nem siet a támadással, s elég időt enged Rakovszkynak az osztrákok bal oldalának Izsa felé történő megkerülésére.

Pott Szentpéter és Bagota közt állást foglalt. Jobb szárnyát Sulcz ezredes Bajcsra szorította, ahonnan hét órai csata után Érsekújvárra futamodtak. Pott csapatait így sikerült minden állásából kiverni, ezzel a Duna bal partján felszakították

az ostromzárat. Az osztrákok vesztesége 219 halott és sebesült. Bátori-Sulcz elfoglalta Ógyallát, Bocskay huszárai Krivácsy őrnagy tűzéivel nagy pusztítást vittek végbe Naszvadig és a Kosztolányi által érsekújvári úton üldözött menekülő osztrákok között. A huszárok 150 fogollyal és egy zsákmányolt szerkocsival tértek vissza a várba. Horváth Mihály honvédtiszt emlékiratai arról tanúskodnak, hogy nem csupán hadászati szempontból volt fontos a Vágon túli területek megtisztítása, hiszen az ostromzárral a közlekedés megszakadt, így „a piaci élelmezésünk fölötte megdrágult, így például egy liba 12 pfrt volt [...] ezen kiütésünknek azon jó eredménye volt, hogy sok falu felszabadulván a komáromi piac olcsó lett” (*Honvédek... 1861, 72*).

Július 31-én az elért helyzetben maradtak a magyar csapatok, Kosztolányi Bajcs–Bagota térségében, Bátori-Sulcz Ógyallán, Rakovszky Szentpéteren. A következő napon kezdték meg a visszavonulást Komáromba.

Közben július 31-e éjjelén Klapka újabb kitörést indított a várból, amelyben 3 század gyalogos, fél lovasszázad és 3 ágyú vett részt. A honvédek Liebler vezérőrnagy bal szárnyát Keszegfalunál megtámadták és elűzik, akik a váratlan támadás elől rendezetlen sorokban Aranyosra menekültek

A szabadságharc „legszebb” hadművelete

Komárom környékén a legnagyobb kitörésre 1849. augusztus 3-án került sor. Az előző vállalkozásokból Klapka és vezérkara reális képet alkotott az ostromló sereg elhelyezkedéséről és erőviszonyairól. „Éppen az idő tájt kaptam tudósítást arról, Haynau Pestről el, mégpedig Szeged felé vonul. Ez a tény és egynéhány elfogott levél, melyeket az osztrák főhadiszállásra beosztott Berg orosz vezérőrnagy írt Miklós császárnak megerősítettek abban a szándékomban, hogy a Duna jobb partján minél előbb döntő csapást intézzek, hogy ezáltal a délen küzdő magyar haderő feladatát lehetőleg megkönnyítsem” (Klapka 1886, 267). A haditervet Klapka tábornok és vezérkari főnöke Szillányi Péter dolgozta ki (Szénássy 1977, 57).

A kidolgozott haditerv alapvetően egy átkaroló hadművelet volt. A fő feladat a balszárnyra hárult. A tervezett öt hadoszlop parancsnokai:

Aschermann Ferenc (ez időben 28 esztendő) 1848 tavaszán hadnagyként szolgált a 2. huszárezredben, májusban ezredével a magyar kormány fennhatósága alá került. 1849 januárjában beosztásában őrnagy lett. Damjanich hadtestének kötelékében részt vett a tavaszi hadjárat isaszegi, váci, nagysallói és komáromi összecsapásaiban. Június 26-tól ezredes és Komárom várparancsnoka (Bona 1999).

Kosztolányi Mór (ez időben 42 esztendő) 1848 tavaszán százados a 33. (Gyulay-) gyalogezredben. Augusztus végétől őrnagy. December végén a komáromi várórséghez osztották be. 1849. január végétől ezredes és várórségi csapatparancsnok. A vár április végi felszabadítása után az őrség mozgóvá tett részével (21. hadosztály) a csallóközi császári csapatok ellen operált. Hadosztályával július 13-án ismét bevonult Komáromba (Bona 1999).

Janik János (ez időben 52 esztendő) 1848 tavaszán százados a 33. (Gyulay-) gyalogezredben, szeptember végétől őrnagy, a Komáromban szerveződő 18. honvédtábor parancsnoka. 1849. január végétől alezredes és a várórség egyik dandárjának parancsnoka. A június 20-án Nyárasdnál vívott ütközetben ezredessé és hadosztályparancsnokká léptették elő (Bona 1999).

Bátori-Sulcz Bódog (ez időben 45 esztendő) 1848 tavaszán nagyothallása miatt főhadnagyként nyugalmazták a cs. kir. hadseregből. Októberben már a Bars megyében szerveződő 17. honvédszászlóalj századosa. Dandárjával részt vett a januári tokaji csatában, valamint a kápolnai ütközetben. Áprilisban Tápióbcskénél, Isaszegnél, Nagysallónál és Komáromnál vitézkedett, e harcok során ragasztották rá a Bátori nevet. Április 18-án alezredessé léptették elő. Június végén a II. hadtest egyik hadosztályának vezetésével bízták meg. Hamarosan átkérte magát régi parancsnokához Klapkához, akinek Komáromban helyettese lett (Bona 1999).

Krivácsy József (ez időben 28 esztendő) 1845-től nemesi testőr Bécsben. 1848. júniusától főhadnagy a 10. honvédszászlóaljnál, október 19-től százados a komáromi vartüzérségnél. Március 28-tól őrnagy-tüzérparancsnok ugyanitt (Bona 1999).

A szélső balszárny Aschermann négy gyalogzászlóaljából, két osztály huszárból és két ütegből álló csapatai voltak az akció kulcsszereplői. Ők léptek elsőként hadba. Feladatuk először Dunaalmás elfoglalása volt, meg kellett semmisíteni vagy elűzni az itt lévő néhány századból álló osztrák helyőrséget. Ezután visszafordulva egy óriási délnyugat-dél-északnyugati kerülőt téve a lovadi hadihíd volt a kítűzött cél, amivel az ellenséges erők visszavonulási vonalát is elvágták volna. Közben fenn kellett tartani a kapcsolatot Kosztolányi és Krivácsy oszlopaival. Ezen egyenként 3 zászlóaljából, egy ütegből és egy osztály huszárból álló erők feladata a mocsai sáncok elfoglalása volt. Aschermann seregei Tömördön állást foglalnak s ott várják be a Mocsza felől érkező híreket, onnan Igmánd felé vonulnak és az ostromló sereg háta mögé próbálnak kerülni Ács és Lovad felé, hogy az ott lévő magaslatokat elfoglalják, s így a Dunán való visszavonulást meggátolják.

A centrumban Bátori-Sulcz hadoszlopa két gyalogszászlóaljából, két üteg tüzérségből állt, feladata a herkálypusztai sáncok és Ács megtámadása a Mocsza után Csémet is elfoglaló Kosztolányi és Krivácsy hadoszlopaival egyesülve de csak akkor, ha a megkerülő hadoszlop már egyvonalba ért vele.

A jobbszárnyon Janik két gyalogszászlóaljából és egy ütegből álló hadoszlopa a csémi és herkálypusztai sáncok elfoglalásáig csak tüntető hadmozdulatokkal kellett, hogy lekösse az ácsi erdőben kiépített sáncokban lévő császári erőket, s csak ezután indulhatott támadásra.

Az utolsó pillanatban módosult a tervzet. Aschermann hadoszlopát megerősítették még egy zászlóaljjal, s két részre osztották. A támadó élt Rakovszky három zászlóalja képezte, a maradék erő tartalékképpen Brunsvik alatt állt. A legharc edzettebb zászlóaljak voltak itt, Rakovszkyval a Don Miguelek (39. gyalogezred 1. zászlóalja), a 48. és 25. honvédszászlóalj. Brunsvik a 2. (Sándor-) sorgyalogezred komáromi zászlóalját (108. honvédszászlóalj) és az 56. honvédszászlóaljat vezényelte. A huszárok a 6. (Württemberg-) huszárezredhez tartoztak, s a tüzérek is kipróbált katonák voltak Mezey Mihály őrnagy vezénylete alatt (Kedves 1992, 106). Az elsáncolt táborban minden zászlóaljából két század maradt őrségül.

Pontban éjfélkor indultak el a Csillag-sánc mellett gyülekezett csapatok, pedig Rakovszky csapatai csak néhány órája érkeztek vissza a Duna bal partjáról. A kora reggeli órákban rohanták meg Almást, s a rohamot az élen haladó 25. zászlóalj hajtotta végre. Az első rohamot a meglepő erővel, három ágyúval védekező ellenség visszaverte, azonban a szétbontakozó 48. honvédszászlóalj rohamát már nem tudták megállítani. A császáriak ezen tartalékhadának meglepett parancsnokát a helyi ven-

déglőbe ejtették foglyul. A falvakban harcoló osztrák katonák a megadás jeléül fehér kendőt kötöttek szuronyukra (*Honvédek* 1861, 72). A peredi és királyrévi utcai harcokban magát már kitüntetett zászlóalj a faluból kiverte az ellenséget, s Neszmélyen túl üldözte. Strenfeld őrnagy meglepett csapatai Bicskéig meg sem álltak.

Kosztolányi és Krivácsy oszlopai Klapka személyes vezetése alatta reggel 7 órakor indultak el Mocsa felé az elsáncolt táborból. Mocsán az ellenség részéről a Baugartner-ezredből három századot találtak, akik rövid ellenállás után letették a fegyvert és megadták magukat, azután állást foglaltak az Igmánd felé fekvő halmokon.

„Délután egykor kaptam meg Barco úr jelentését, miszerint az ellenség egy-egy sereggel Mocsa ellen vonult, mire a vezérőrnagy úr Baugartner nála lévő zászlóaljával, másfél század dzsidással és a fél lovassági üteggel Mocsa felé vonult az itt megszállás alatt tartott Baugarten három gyalogoszászlóaljának és egy osztag dzsidás felmentésére.

Előrenyomulásakor Mocsa felé észrevett egy ellenséges csapatot, amely Pusztatömörd és Igmánd magasságából érkezik és legalább 2 zászlóalj, 2 huszárszázad és 12 löveg erősségű volt. Barco Pusztaherkály és Mocsa között foglalt állást, hogy ezt az ellenséges csapatot fogadja” – jelentette Csorich altábornagy 1849. augusztus 3-án feletteseinek.¹

Míg az Aschermann vezette hadoszlop 9 órakor Rakovszky két zászlóaljának fardtsága miatt pihent (ugyanis a 25. és 48. honvéd zászlóaljak háta mögött egy előző napi 15-20 kilométeres gyalogtúra és egy aznapi ütközet volt). Közben a lovasság egy Haynaunak szánt 3000 ökörből álló csordát és egy nagy mennyiségű zabszállítmányt fogott el, amit rögtön a megerősített táborba vittek.

Eközben Pusztaherkályra érkezett Colloredo és visszavonta a csapatokat a pusztaherkályi sáncok mögé. Világossá vált számára, hogy a magyarok teljes erejükkel a balszárnyát fenyegetik és egy erős megkerülő hadoszloppal a jobbszárnyát akarják Pusztaherkálnál megtámadni. A magyar átkaroló oszlop Mocsa és Igmánd közötti magaslaton formálódott, a másik két oszlop egyike a bazsahegyi erdőben és a Sánc-hegy előtt gyűlt fedve, arccal az osztrák állásoknak. Colloredo balszárnyának parancsnokságát átadta von Teuchert vezérőrnagynak, azzal a feladattal, hogy az ácsi erdőt állásaik támaszaként tartsa meg, és a Barco-dandár tartalékát az V. sáncból közelebb vonta a herkályi magaslatához.

„Az előrenyomuló ellenség összereje 8-9 zászlóalj gyalogosból, 3 hadosztály huszárból, 4 ütegből (ebből 1 darab 12 fontos tarack), összesen mintegy 8000 emberből és 32 lövegből állt.

A mi rendelkezésünkre álló erőink: Mazuchelli 3 zászlóalja (mindegyik mintegy 500 ember), a 4. Ottochaner zászlóalj, Baugarten zászlóalja, az 1. dzsidás hadosztály 2-12 fontos ütegekkel, melyek közül az egyik az ácsi erdő előtt lett felosztva, fél lovassági üteg és 2-18 fontos lövegek a Pusztaherkálytól jobbra levő sáncban, Összesen 3000 ember és 17 löveg” – foglalta össze Csorich az erőviszonyokat.²

Tudni kell, hogy az osztrákok csapatai e napon nem állottak készen a támadásra. Hiszen a 3. (Baugarten-) zászlóalj három százada, egy szakasz ulánussal Mocsán, másik három százada három szakasz ulánussal és a 12. számú lovassági üteg felével portyázó csapatként Sternfeld őrnagy vezetésével Almásra ment, azért, hogy megakadályozzák a komáromi várórség élelmiszerkészletének várba juttatását. A Barco-dandár ácsi erdőbe utalt 3. számú mozgó üteget augusztus 1-jén

a hadtestparancsnokság Csallóközbe, Keszegfalvára rendelte, ahonnan augusztus 4-én kellett volna visszatérniük a dandárhoz. Ezek hiányában a III. és a IV. sáncok ágyú nélkül voltak.

Az elsáncolt osztrák sereg erősítést várt a Duna jobb partjáról, de ezek megérkezését meggátolta Janik hadoszlopának tevékenysége, aki megkezdte előrenyomulását az ácsi erdőben, és a tüntető hadmozdulatokkal sikeresen tartotta sakkban az itt tartozkodó császári erőket. Egyelőre a magyar csapatok Aschermann ezredes feladására vártak, s nem indítottak rohamot a császári erők ellen.

Délután 3 órakor a magyar erők Klapka vezetésével megszállták Csémet, amely gyengén volt sáncolva, s még mielőtt csatára került volna a sor, az ellenség elhagyta. Az összeköttetés minden támadó csapatrész között helyreállt, s a bekerítő csapatok már egészen az osztrák csapatok háta mögé tolódtak előre három zászlóaljjal, másfél század huszárral, egy lovassági üteggel, fél 12 fontos és fél taracküteggel. A honvédek megérkezvén Csémpusztára, felgyújtottak néhány szalmakazlat. Rövidesen ezután, fél négykor Csém felől ágyútűzet zúdítottak a herkályi magaslaton tanyázó osztrák seregekre, akik ezt viszonozták. Este 5 órakor, minden további tekintet nélkül Aschermannra, Klapka jelt adott a támadásra. Krivácsy és Kosztolányi oszlopai bal felől támadták a sáncokat, amelyről az osztrákok altábornagya úgy látta, hogy folytatják csapatai Ács felé történő megkerülését, hogy majd azokat Ácsnál hátba támadják. Közben Bátor-Sulcz Bódog 2 zászlóalja (a 15. honvédzászlóalj, az 57. honvédzászlóalj, három – Leel-, Württemberg-, Attila- – huszárszázad) frontális támadást hajtott végre erős tüzérségi támogatással. „Előnyomuló ütegeinket a sáncokból hatalmas ágyútűz üdvözölte és az ellenség tüzérsége nagyobb kaliberű ágyúkkal rendelkezve nem kevés pusztítást okozott sorainkba. Beláttam, hogy itt nem szabad sokáig késlekednem, ezért a csapatokat rohamra indítottam, s egy szersmind Sulcznak meghagytam, hogy a sáncokat en front támadja meg” (Klapka 1886, 265).

Az osztrákok 12 fontos ütegeükből ösztűzet zúdítottak rájuk, amely nem tartott tovább néhány percnél, ám ekkor az osztrák ütegpáncnok, Jantner főhadnagy súlyos sebesülést szenvedett, ami demoralizálta az osztrák üteget, akik egy 12 fontos ágyút hátrahagyva visszavonultak a sáncokból.³ Bátor-Sulczék feltartóztathatatlannal nyomultak előre. A honvédek elérték a magaslaton lévő vadászárkot, amelyet a 4. (Mazzuchelli-) osztály tartott megszállva. A császáriak rövid ellenállás után kiűzettek innen, majd az ácsi erdő felé vonultak vissza. A roham mindössze hat percig tartott. Ezzel egyidőben az erdőben felállított 4. (otocsáci) zászlóalj követte az osztrák visszavonulást, de Janik gyalogoszlopa és huszárosztálya rohamot intézett az ácsi erdőben kiépített osztrák sáncok ellen, és áttörte az ellenséges állásokat. Így eshetett meg, hogy egy huszárosztály hamarabb elérte az alsó-Conco-hidat, mint a visszavonuló ellenség, így a 3. (Mazzuchelli-) zászlóalj von Teuchert vezérőrnagy vezetésével kénytelen volt tetemes veszteségek árán utat törni magának (von Teuchert vezérőrnagy és Zimburg őrnagy zászlóaljparancsnok a nagy menekülésben még a lovaikat is elveszítették). Bátor a diadal után azonnal a hátráló osztrák csapatok üldözésére indult. Állást foglalt az ácsi erdő mögött, és onnan tüzelte (göbecs szelencékkel) a hátráló osztrákokat, akiknek balszárnyát sikerült a sereg zömétől elvágni (Bátor... 1870, 94).

„Mivel az ellenség, amely rögtön a csata elején szárnyainkat szegte – a jobb-szárny visszavonulását 2 üteggel és 1 hadosztály huszárral érte el, így lehetetlen volt nekem és Barco úrnak az ácsi síkon maradni, ezért ki kellett adnom a visszavonulási parancsot a balszárnynak és a középső résznek is, hogy ezeket a kisebb létszámú részeket el ne szakítsák” – foglalta össze Csorich az eseményeket jelentésében.⁴

A magyar támadás elsöprő sikert aratott, csapataink több mint egyórás öldöklő harc után kivívták a győzelmet. Barco dandárja gyakorlatilag széthullott, bár a Concó-patakon átkelve még egyszer másfél lovasszázad együtt tartott dzsidással, az 1. és 2. (Mazzuchelli-) zászlóalj, valamint az otcosáci osztály Knesevich százados parancsnoksága alatt visszavert egy huszártámadást, de állást foglalni már nem tudtak. A tetemes ember- és lóvesztés, valamennyi tüzértiszt pillanatnyi elvesztése után, visszavonulásuk rövidesen pánikszerű meneküléssé változott a nagyléti híd felé, melyet este 7 órakor hagyott el az utolsó osztrák katona. A Liebler-dandár 8. gyalogütegének, az István-zászlóalj és a maradék ulánus osztályok védelme alatt valamennyi csapat a hídhöz vonult vissza, amíg az Aschermann által vezetett átkaroló magyar üteg kartácstüze elől visszavonulásra nem kényszerültek maguk is. (Ha az átkaroló sereg csak fél órával érkezik korábban, akkor az az egyedi eset fordulhatott volna elő, hogy az ostromlott sereg ejti fogságba az ostromlókat.) Az áthaladás után Bayer utászszerű vezetésével a 13. utászszerű a hajókat megfúrva, a horgonyköteleket elvágva szétrombolta a hidat. „Veszteségünk ebben a szerencsétlen ütközetben halottakban, sebesültekben és eltűntekben mintegy 800 embert tesz ki, közöttük 28 tisztet. További veszteségünk a 12 fontos gyalogüteg három ágyúja, amelyeket a visszavonulás során állásaikból nem tudtak elszállítani, valamint két 12 fontos és két 18 fontos pozícióágyú, amelyek a léli hídon egyidejűleg végrehajtott átmenetelés miatt visszautasítottak.”⁵

A magyar csapatok győzelmének eredményeképpen Komárom teljesen felszabdult az ostromzár alól. A császári-királyi hadsereg II. hadteste teljesen széthullott, s a honvédsereg e győzelmével elvágta Haynau utánpótlásvonalát. Az ellenségnek mind anyagi, mind emberi vesztesége hatalmas volt. A védősereg kezébe jutott több ágyú (30 darab), lőfegyver (3600 darab), lőszerkocsi (700 mázsa lőpor), 2624 vágóökö, 804 hízósertés, 35 élelmiszerekkel és felszerelési tárgyakkal megrakott hajó (Kecskés 1984, 191–199). A honvédsereg csapatai közül Bátoriek vették a legtöbb embert, a napi mérlegük 86 halott és sebesült, köztük az osztrák sánc támadása közben jobb szemét elvesztő Dholuczky százados (*Bátori...* 1870, 95).

Az 1849. augusztus 3-iki kitörés hozadéka

Augusztus 4-én Aschermann, Kosztolányi és Janik hadosztályai Ácson szálltak táborba. Bátori és Krivácsy hadosztályai Komáromba tértek vissza. Klapka egy lovas-hadosztályt Bábolnára küldött, amely elfoglalta az ottani katonai kórházat. Éjjel egy lovasszázad jelentést tett a főparancsnoknak, hogy Gönyűnél 30, élelmiszerekkel és ruhákkal megrakott hajót találtak kikötve, amikért egy gőzhajót küldtek Komáromból. Egy csapat Kocson, Kisbéren, Romádon és Zircen át Veszprémben nyargalt, hogy a vidéket felkelésre bírja, és hogy az ellenség közlekedését megzavarja. Mednyánszky alezredes egy hadosztállyal Székesfehérvárra indult, ahonnan Noszlopi

néhány ezer fős (gerilla-) hadát a várba vitte. A Lehel-huszárok és a 49. zászlóalj Tatán és Almáson foglalt állást és kezdte meg a toborzást.

Klapka György honvédtábornok 1849. augusztus 5-én nyílt rendeletet bocsájtott közre, népfelkelés szervezésére: „A komáromi feldunai vitéz hadsereg e folyó hó 3-án a várt környező osztrák zsoldosokat, olly hatalmasan verte szét, hogy minden kellektől megfosztott, s elrémített maradványai legfeljebb Pozsony falai alatt fognak megállapodni. Illy tökéletes győzelem érzetét a hív magyar kebel még nem érezte. Itt az idő, s kötelesség, felhasználni e győzelem eredményét. Midőn testvéreink a Tisza mellett küzdenek, a mi feladatunk a Duna jobb s balparti megyékben az ellenséget kiirítani, vagy onnan végképpen kiűzni. Így fogunk a nemzet várakozásának megfelelni.”⁶

Klapka a győzelmes nap után egy mozgó hadtestet szervezett Aschermann vezeteése alatt, 10 zászlóaljjal és 30 ágyúval, melynek feladata Győr megszállása, majd lehetőség szerint egy stájerországi és egy dunántúli hadművelet elkezdése. Székesfehérvár népe fellázadt, az osztrákok kénytelenek voltak kiűriteni Győrt – ahol az osztrák sereg egész lizsttkészletét hátra hagyta –, így a magyar sereg számára szabaddá vált az út Bécs felé, hiszen augusztus 7-én vonult be Rakovszky és Kosztolányi után Eszterházy hadosztálya Győrbe, Horváth Pál két hadoszlopban érkezett Bősre és Dunaszerdahelyre. Kosztolányi hadosztálya továbbhaladt Encsére, Bősárkányt és Csornát megszállták a magyar csapatok, ahonnan Sopront és Mosont is fenyegették. Győrben a legénység új nadrágot, zubbonyt, bakancsot és fehérneműt kapott. A város lakói a Württemberg-huszárezredet még új fekete csákókkal is ellátta. Csallóközben az ellenség sáncait lerombolták, az ácsi és herkályi sáncokat betemették, az erdőt a komáromi lakosok vágta ki, hiszen engedélyt kaptak, hogy annyit vihetnek be a városba, amennyi nekik tetszik (Szinyei 1887, 243).

Klapka az elfoglalt megyékben pár nap leforgása alatt 5-6000 embert sorakoztatott be, ezzel egyidőben futárokat küldött Kossuthhoz és Görgeihez azzal az ígérettel, hogy négy hét leforgása alatt a vár helyőrségén kívül 30 000 embert állít fegyverbe. Közölte velük azt is, hogy elfogta Berg cári tábornok I. Miklóshoz írt jelentését, melyből kiderül, hogy mind az osztrákok, mind az oroszok a harc 1850-re való elhúzódtásától félnek. Klapka szerint a harc kellő kitartással még megnyerhető (Andics 1965, 434). Klapkát szándékában csupán a képviselőház menekülő elnöke, Almássy Pál gátolta meg, akivel Klapka győri szálláshelyén a Fehér Bárány fogadóban találkozott, és aki elbeszéli a Szegednél történeteket. Erre a hírre a tábornok felhagy támadó szándékával és a várba zárkózik.

E győzelem jelentőségére jó bizonyíték, hogy a bécsi várparancsnokság külön közleményben – a *Wiener Zeitung* különkiadásában – tartotta szükségesnek megnyugtani Bécs lakosságát, hogy nem kell közvetlen veszélytől tartani, mert a komáromi védősereg e vállalkozása semmiféle összeköttetésben nincs a felkelők haderejének többi részével (L. Gál 1971, 52).

A komáromi vár készletei ezzel a legpesszimistább becslések szerint is 2-4 hónapra, más becslések szerint másfél évre elegendő mennyiségűre növekedtek.

Az augusztus 3-i komáromi kitörés a szabadságharc egyik legsikeresebb hadművelete volt, bár a jobb parton állomásozó Barco-dandár bekerítését és felszámolását nem tudta elérni.

Klapka Berg tábornok Miklós cárhoz írt levelének másolatát Kossuth Törökországban, Görgei Nagyváradon kapta kézhez. Haynau a vereségről augusztus 7-én

Óbesenyőn értesült. Budapest és a nagyobb városok felkelésétől tartva Jablonowskyt Szentmiklósról azonnal 4 zászlóaljjal, 3 lovasszázaddal és 12 ágyúval Pest felé küldi, hogy az osztrák főserég vonalát ne engedje megszakítani. Jablonowsky dandárának csak augusztus 20-án sikerült a közlekedést helyreállítania, miután Székesfehérvárra ellenállás nélkül bevonult. A várat körülzáró seregek ezután erősítést kaptak. Nobili altábornagyot (1. tartalék hadtest) Alsó-Ausztriából és Nugent tábornaszernagyot (2. tartalék hadtest) Pécs vidékéről gyorsan segítségül hívta a bécsi hadügyminisztérium. Baranya, Tolna és Zala megyék megfékezésére Pálffy gróf altábornagyot hagyták 4 zászlóaljjal, lovassággal és 15 ágyúval. Augusztus 20-ra az osztrák csapatok már ismét a Concó-patak mögött álltak. Nugent tábornaszernagy szeptember 1-jén érkezett Komáromhoz, ahol átvette az ostromló seregek parancsnokságát. Így szeptember elején a zárlat ereje 47 zászlóalj, 22 és fél lovasszázad és 154 ágyú, összesen mintegy 44 ezer ember.

A győzelem rámutatott a hatalmas komáromi erődrendszer birtoklásának fontosságára a hadműveletek folytatásában, és természetesen nagy szerepet játszott a diadal abban is, hogy Komárom védői, a szabadságharc utolsó bástyájának védőiként nem egész két hónap múlva amnesztiát kaptak fegyverletételük fejében. Erre abból a levélből is következtethetünk, amelyet Csorich altábornagy küldött arra az esetre, ha a komáromi helyőrség a fegyverszünet idején kitörést kísérelne meg. A levél azokat a rendelkezéseket tartalmazza, amelyek szerint abban az esetben kell a császári hadaknak cselekedniük, ha a komáromi helyőrség vagy Ács és Igmánd, vagy Tata ellen kísérelne meg kitörést. „A Barco – és Liebler-dandárral továbbá még közöljük, hogy Gönyű és Néma között verünk a Dunán át egy hidat, amelynek biztonságáról gondoskodni kell. A jövő hó 4-én délben 12 órakor a végéhez ér a fegyverszünet, a híd azonban már 3-án este készen lesz, ennél fogva a csapatparancsnokokat figyelmeztetni kell arra, hogy kétszeres figyelemmel kísérjék az ellenség mozgulatait.”⁷⁷

Amíg Komárom magyar kézen volt, addig a Dunántúl és a Felvidék osztrák birtoka is kétséges volt. Klapka jól tudta, hogy a stabil külpolitikai helyzetű birodalmat csak fegyverrel kényszerítheti tárgyalóasztalhoz (Hermann 1998). A tábornok és parancsnokai, akik alacsonyabb életkora nagyobb kezdeményezőkésséggel és merészséggel párosult, is mind egy szálig tisztában voltak vele, hogy a honvédek a házat védték és nem akartak politikai részletkérdésekkel foglalkozni. Ezért nem volt lényegtelen a sikeres augusztus 3-i kitörés, hiszen a magyar hazáért és a honvédekért alkupozícióban tudták Komárom várának védői méltóképpen befejezni a küzdelmet (Hermann 1995).

Felhasznált irodalom

- Alapi Gyula 2000. *Komárom vármegye kultúrtörténetéből*. Vál. és sajtó alá rend. Hídvégi Viola. Tatabánya, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat.
- Andics Erzsébet 1965. 1849. augusztus. *Századok*, 1965, 99. évf., 3. sz., 434. p.
- Asbóth Lajos *emlékiratai az 1848-i és 1849-i magyarországi hadjárataból* 1862. 2. kötet. Pest, Ráth – Vodianer.
- Az utolsó nagy győzelem (Klapka Győrben) 1899. *Egyetértés*, 1899, 33. évf., 212. sz., 1–2. p.
- Barna J. 1898. *A szabadságharc hősrégiéi*. Budapest.

- (Bánlaky) Breit József 1897–1898. *Magyarország 1848–1849. évi függetlenségi harcának katonai története*. 3. kötet. Budapest, Márkus–Grill Kiadó.
- Bátori Schulcz Bódog emlékiratai az 1848/49-iki szabadságharcból 1870. Kiadta és sajtó alá rendezte Gervári Ödön. Pest.
- Bona Gábor 1983. *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–1849*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó.
- Bona Gábor 1988. *Kossuth Lajos kapitányai*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- Bona Gábor 1998. A szabadságharc honvédsége. *Rubicon*, 1998/2.
- Bona Gábor 1999. Az 1848–49-es honvédsereg felső vezetői. *Rubicon*, 1999, 4. sz., Melléklet.
- Dömötör Ákos 1998. *Hősök és vértanúk. Mondák és visszaemlékezések*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság.
- Egy 1848/49-iki honvédezredes halála 1884. *Komáromi Lapok*, 1884, 22. sz.
- Egy hőssel megint kevesebb 1885. *Komáromi Lapok*, 1885, 11. sz.
- Fényes Elek 1994. *Komárom vármegye leírása*. Sajt. alá rend. és szerk. Koncsol László. Pozsony, Kalligram.
- L. Gál Éva 1971. *Újházi László a szabadságharc utolsó kormánybiztosa*. Budapest.
- Görgei Artúr 1988. *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. 1–2. kötet. Fordította Görgei István, átdolgozta és jegyzetekkel ellátta Katona Tamás. Budapest, Európa Kiadó.
- Gracza György 1894. *1848/49-iki magyar szabadságharc története*. 5. kötet. Budapest, Lampel.
- Gyulai Rezső 1890. *Adatok Komárom vármegye és város történetéhez*. Komárom.
- Hamary Dániel 1869. *Komáromi napok 1849-ben Klapka Gy. honvédtábornok alatt*. Budapest.
- Hermann Róbert 1995. Kossuth és Görgei. *Rubicon*, 1995, 1–2. sz.
- Hermann Róbert 1995. A szabadságharc hadserege. *Rubicon*, 1995, 5. sz.
- Hermann Róbert (szerk.) 1996. *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*. Budapest, Videopont Kiadó.
- Hermann Róbert 1998. Győzni vagy legyőzetni. *Rubicon*, 1998, 2. sz.
- Hermann Róbert 2001. *1848–1849. A szabadságharc hadtörténete*. Budapest, Korona Kiadó.
- Honvédek könyve. Történeti adattár az 1848–1849-i magyarországi hadjáratból*. 1861. 2–3. kötet. Kiadja és szerkeszti Vahot Imre–Gánóczy Flóris. Pest, Emich Kiadó.
- Horváth Mihály 1865. *Magyarország függetlenségi harcának története 1848–49-ben*. 3. kötet. Genf, Nicholas Puky.
- Jakab Elek 1880. *Szabadságharcunk történetéhez*. Budapest, Rautmann.
- Kecskés László 1984. *Komárom az erődök városa*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- Kedves Gyula 1992. A szabadságharc utolsó győztes csatája. In Kiss Vendel (szerk.): *Komárom és Klapka György 1848/49-ben. Az 1. Komáromi Napok alkalmából rendezett tudományos tanácskozás előadásai*. Komárom.
- Klapka György 1886. *Emlékeimből*. Budapest, Franklin Társulat.
- Komáromi lapok*, 1849. augusztus 5–6.
- Liptai Ervin (szerk.) 1985. *Magyarország hadtörténete*. 1. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó.
- Matolai Etele 1883. *Visszaemlékezéseim honvéd életemre*. Sátoraljaújhely.
- Rényi Rezső 1884. A 64. honvédzászlóalj Komáromban 1848/49. *Komáromi Lapok*, 1884, 18. sz.
- Rüstow Wilhelm 1866. *Az 1848–1849-i magyar hadjárat történelme*. 1–2. kötet. Pest, Emich Kiadó.
- Szénássy Zoltán 1977. *Klapka György*. Pozsony, Madách.
- Szénássy Zoltán 1989. *Komárom ostroma 1849-ben*. Komárom.

- Szeremlei Samu 1868. *Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről*. 2. kötet. Pest, Emich Kiadó.
- Szilágyi Sándor 1850. *A magyar forradalom napjai 1849. július elsője után*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest.
- Szinnyei József 1887. *Komárom 1848–1849-ben. (Naplójegyzetek)*. Budapest, Aigner Kiadó.
- Vajda János 1998. *Egy honvéd naplójából*. Szerk. Szigethy Gábor. Budapest, Holnap.
- Takáts Sándor: *Lapok egy kisváros múltjából*. Komárom, Ziegler Károly Könyvnyomdája, 1891.
- Tóth Gyula (szerk.) 1978. *Küzdelem, bukás, megtorlás. Emlékiratok, naplók az 1848–49-es forradalom és szabadságharc végnapjairól*. 1–2. kötet. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Tóth Károly 1893. *Az 56-ik honvéd zászlóalj története 48–49-ben*. Csurgó.
- Tuba János 1884. Zámory Móricz. *Komáromi Lapok*, 1884, 5. sz.

Jegyzetek

1. Csorich altábornagy – a cs. k. 2. hadtest parancsnokságának. Nagy-Léta, 1849. augusztus 3. Hadtörténelmi Levéltár. 1848/49-es fond 41/31.
2. Csorich altábornagy – a cs. k. 2. hadtest parancsnokságának. Nagy-Léta, 1849. augusztus 3. Hadtörténelmi Levéltár. 1848/49-es fond 41/31/A.
3. Colloredo-Mansfeld cs. kir. altábornagy jelentése Csorich altábornagynak az augusztus 3-i ácsi és pusztaherkályi csatáról. Hadtörténelmi Levéltár 1848/49-es fond, 43/345a.
4. Csorich altábornagy – a cs. k. 2. hadtest parancsnokságának. Nagy-Léta, 1849. augusztus 3. Hadtörténelmi Levéltár. 1848/49-es fond 41/31/A.
5. Colloredo-Mannsfeld cs.kir. altábornagy jelentése Csorich altábornagynak az augusztus 3-i ácsi és pusztaherkályi csatáról. Hadtörténelmi Levéltár, 1848/49: 43/345a.
6. Klapka nyílt rendelete népfelkelés szervezésére, Hadtörténelmi Levéltár, 1848/49: 52a/302.
7. 2. hadtestparancsnokság. Főméltóságú herceg Colloredo-Mannsfeld altábornagy úr császári királyi hadosztályparancsnokságának. Tata, 1849. augusztus 29., Hadtörténelmi Levéltár, 1848/49: 44/298.

Attila Petheő

Az 1849. augusztus 3-i komáromi kitörés története

The troops of Artúr Görgei left Komárom on 13th July 1849, and significant military force remained under the leadership of the 28-year-old György Klapka general. His task was to hold enemy for the possibly longest time with the protection of the fortress. He succeeded for ten days. Although on 23rd July Haynau Schlik general directed his troops on Pest.

After Schlik left, the castle-guard in Komárom did not fulfil its task. To keep the possible strongest emperor-king army under the castle, he should have worry the besiegers with systematic outbreaks. Although, nothing such happened. On 25th July one of the detachments of the castle guard descended the Tata Austrian local guard, and it was cleared up that the number of emperor-king troops does not exceed the number of castle guards and that the besiegers are entirely underestimated. At this point Klapka decided that he breaks the besieging troops. The situation of the Hungarians was eased by the fact that the emperor-king troops stayed on the both banks of the Duna, being apart

from each other, separated by Duna, Vág and other rivers and were not able to protect the attacked party.

Firstly, Klapka wanted to expel the troops staying at the left bank of Duna. Here was the army the less weak, and expelling them meant that the Hungarian army intends to continue its military operations on the northern bank of Duna. The attack commenced at night from 29th to 30th July. The troops of Móric Kosztolányi colonel attacked the enemy at Hetény that they had to retreat to Bajcs. Destroying enemy on the right bank of Duna seemed to be a more difficult task. The last victorious battle took place on 3rd August, the outbreak lead by Klapka. The operational plan included five columns. The commanders of the columns were Ferenc Aschermann, Mór Kosztolányi, János Janik, Bódog Bátori-Sulcz, and József Krivácsy. The Hungarian outbreak had an immense success, the troops won after more than an hour of battle. Komárom was liberated from besiege. The Hungarian troops cut the Austrian reinforcement lines and the rout to Vienna was opened. Food and other reserves for Komárom were secured afterwards.

On 13th August the Hungarian troops at Szőlős under Világos laid down the arms, although the Komárom castle with its protecting army consisting of more than 20 000 soldiers remained to 2nd October. The outbreak on 3rd August showed what the owning of the gigantic Komárom fortress system means. Victory played role in the fact that the protectors of Komárom dealt for change of their laying of the arms. the outbreak contributed to the fact that our town, Komárom is known by all Hungarians of the country as the protecting bastion of war of independence.

MISCELLANEA BIBLIOTHECAE HUNGARICAE

**A SZLOVÁKIAI
MAGYAROK
TÖRTÉNETÉNEK
VÁLOGATOTT
BIBLIOGRÁFIÁJA
(1990–2002)**

SIMON ATTILA

LILIUM AURUM